

u s u l g e r e ğ i

Postmodern Rusça edebiyatın en önemli isimlerinden Andrey Bitov'un, *Harfler Ülkesine Yolculuk* adıyla yayımladığımız eseri (özgün adı *Uroki Armenii: Puteşestvie v nebolşuyu stranu - Ermenistan Dersleri: Pek Küçük Olmayan Bir Ülkeye Yolculuk*), yazarın 1967 yılındaki on günlük Ermenistan seyahatini aktarıyor. Kendisinin de itiraf ettiği üzere hiçbir gazetecilik tecrübesi olmamasına rağmen bir gazete tarafından Erivan'ın "çağdaş şehir planlamacılığı hakkında coşkulu, lirik bir röportaj" yapması için Ermenistan'a gönderilen Bitov, 7 Eylül 1967'de Zvartnots Havalimanı'na iner, bu kitabı ise 1967-69 arasında yazar.

1967, Sovyet Ermenistanı tarihinde önemli bir yıldır. Soykırımın 50. yılı olan 1965'te inşaatına başlanan Ermeni Soykırımı Anıtı, Dzidzernagapert Tepesi'nde, yaklaşık iki buçuk yıl sonra, 29 Kasım 1967'de açılır. 1960'lar Erivan'ın anatomisinin dönüşmeye başladığı yıllardır ve soykırım anıtı bu dönüşümün önemli bir parçası olur. Kısaca, Bitov'un bu açılıştan sadece birkaç ay önce Erivan'da "çağdaş şehir mimarisi" üzerine bir röportaj için bulunması ilginç, seyahatnamesinde şehrin yapısını değiştirecek bu anıtın adını dahi anmaması daha da ilginçtir.

Bu eser ilk olarak 1969 yılında *Drujba Narodov* dergisinde sansürlenerek basılır. 1972'de *Hayat Tarzı*, 1976'da *Yedi Seyahat* başlıklı seyahatname derlemelerine alındıktan sonra nihayet 1978'de ayrı bir kitap olarak Ermenistan'da yayımlanır. 1996 yılında, Bitov'un *Uçan Monahov*, *Puşkin Evi*, *Kateşistler* ve *Ermenistan Dersleri*'ni de içeren *Seyahatnameler* eserleri *Dört Boyutlu İmparatorluk* başlığıyla tek bir kitap halinde basılır. Elinizdeki çeviri bu basımdan yapılmıştır.

Türkçe yazımda Ömer Asım Aksoy'un *Ana Yazım Kılavuzu* (Epsilon Yay.) temel alındı, Necmiye Alpay'ın *Türkçe Sorunları Kılavuzu*'ndan (Metis Yay.) yardımcı kaynak olarak yararlanıldı.

y a y ı n c ı n ı n n o t u

HARFLER ÜLKESİNE
YOLCULUK

Aras Yayıncılık
İstiklal Caddesi, Hıdivyal Palas 231/Kat 1
34430 Tünel, Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 252 65 18 - 243 06 02
Fax: (0212) 252 65 19
info@arasyayincilik.com
www.arasyayincilik.com
Sertifika No: 44967

ARAS - UUUU 250

Harfler Ülkesine Yolculuk

Andrey Bitov

Uroki Armenii: Puteşestvie v nebolşuyu stranu
[Ermenistan Dersleri: Pek Küçük Olmayan Bir Ülkeye Yolculuk]

Çeviri
Sabri Gürses

Yayıma Hazırlayan
Lora Sarı

Kapak Tasarımı
Aret Gıcır

Kapak Fotoğrafı
© Yuri Rost

Bu kitabın yayım hakları Kalem Ajans aracılığıyla alınmıştır

© Aras Yayıncılık, 2020
ISBN 9786052100752

Baskı ve Cilt
Sena Ofset, 2. Matbaacılar Sitesi 4NB7-9-11 Topkapı-İstanbul
Tel: (0212) 613 38 46 / Sertifika No: 45030

Temmuz 2020, İstanbul

HARFLER ÜLKESİNE YOLCULUK

ANDREY BİTOV

RUSÇADAN ÇEVİREN
SABRİ GÜRSES

ANDREY BITOV
(1937 - 2018)

ANDREY BİTOV*

Yedi göbek Petersburgliyum (Mihail Zoşçenko'nun tarifıyla, "bir kapıcıyla saygıdeğer bir yurttaşın oğluyum"), Leningrad'da 27 Mayıs 1937 günü doğdum. İlk hatıram – 1941 yılı, kuşatma.

Okumaya 1946'da başladım. İlk kitabım *Robinson Crusoe* oldu (eski baskı harfleriyle yapılmış devrim öncesi bir baskıydı; genelde ilk kitaplarımın hepsi eski baskı harfleriyle basılmıştı). Bu olayın önemi hafifsenemez: her yazar okur olarak başlar. İlk kalın kitabımı ilk sözcüğünden son sözcüğüne kadar okumuş olmakla çok övünürdüm. O zamandan beri tutarlı bir okurum: baştan sona kadar okudum ve her sözcüğü kendi kendime yüksek sesle söyler gibi, heceler gibi okudum. Böyle bir kalın kafalılık benim kaplumbağa hızıyla okumama layık kitaplar okumaya başlamama yol açtı, yani sadece çok güzel kitapları, yani hayran kalarak.

1949 yılında iki büyük jübile, yani Puşkin ve Stalin jübileleri sayesinde Puşkin hakkında bir tebliğ okumaya mecbur kaldım. Puşkin'in "tamamını" canıgönülünden okudum. Onu Lermontov ve Gogol'den az sevdim, ama uzun süre bilinçaltıma yerleşti.

* "Otobiyografi-75", *Bitov ili Noviyе svedeniya o çeloveke* [Bitov ya da Bir kişi Hakkında Yeni Bilgiler] içinde, Moskova: Eksmo, 2019, s. 19-21.

O yılın yaz vakti ilk kez Elbrus Dağı'nı gördüm ve dağlara âşık oldum.

1951 yılında daha sonra “vücut geliştirme” denecek olan şeye tek başıma başladım ve heyecanla çalıştım, birkaç yıl boyunca bir gün bile ara vermedim. Buna nasıl kapıldığımı hâlâ bilmiyorum.

1953 yılında Stalin yoktu, ben de SSCB genç dağcısı oldum.

1954 yılında Dağcılık Enstitüsü'ne giriş sınavlarına hazırlanırken, Dickens'ın romanı *Pickwick*'i sanki kendim yazmış gibi heyecanla okudum.

1956 yılında, lider kültü sona erdikten sonra şiirler yazdım, gelecekteki eşime âşık oldum, enstitüden atıldım ve orduya girdim. Kuzeydeki, yeni boşalmış toplama kampı bölgelerindeki inşaat birliklerine gönderildim. Bu yararlı bir “keşif gezisi” oldu: Kurtulunca evlendim, şiir yazmayı bırakıp nesre geçtim, bana çok daha iyi geldi.

1963 yılında ilk hikâye derlemem çıktı.

Burada biyografim kesiliyor ve içerideki metinle dışarıda paralel olarak akıp giden şahsi hayat, evlilikler ve doğan çocuklar mücadelesi başlıyor.

Edebiyatım rejimin talep ettiği bir şey olmadığı, sosyal siparişten de potansiyel okurdan da yoksun biri olduğum için, sadece kendi fikrimi gerçekleştirmekle ve onun gerçekleşmesinin güçlü etkisiyle ilgilendim, Puşkin'in “esin satılmaz ama elyazması satılabilir” ilkesiyle hareket ettim.

Koşturduğum bir yer yoktu, ara sıra ve hızla yazdım, romanlar on yıllar sürdü.

Fakat Sovyet koşullarında, eleştirmenlerin tanımıyla hiç acele etmeden, şunları yazdım:

İlk aşk romanı *Uçan Monahov* (1960-1976)

İlk postmodern roman *Puşkin Evi** (1964-1971)

İlk ekolojik roman *Kateşistler* (1970-1993)

Bunlar, *Seyahatnameler*'le birlikte, Proustvari bir epосу, *Dört Boyutlu İmparatorluk* (1996) adlı eposu oluşturdu lar. Bu benim temel yapıtım.

Bunun beşinci bir boyutu da var – Rus edebiyatı hakkında, (Puşkin'den Soljenitsin'e uzanan) kısa tarihi süresince tutarlı bir şekilde imparatorluğumuzun durumunu ifade eden bir boyut: *Bir Medeniyet Olarak GULAG*.

Puşkin Evi'yle başladı benim bilinçli Puşkin araştırmacılığım ve bitmedi: Puşkin yazılarım artık *Puşkin Evi* kadar oldu.

Sonunda da caza vardım. Puşkin'in taslaklarını, bütün karalamalar ve çeşitlemelerle birlikte, bir caz kuverteti doğaçlaması eşliğinde okunuyor.

Spontan bir şekilde New York'ta, 1998'de başladı.

Dehanın esinlenmesinin ilk katmanı aşılması güç bir caz partiyonuydu, sonundaysa sadece uzmanların ilgilendiği şey dinleyicilere ulaştırılmış oldu.

Ve son olarak, yine eleştirmenlerin tanımıyla ilk felsefi romanı yazdım: *Simetri Öğretmeni* (1971-2007)

Ama yeter. Bana artık şu eserlerim çok daha büyük gurur veriyor: Vladivostok'ta ölümünün 60. Yılında (1998) dikilen Osip Mandelştam anıtı; tam da Dekabristlere katılmak üzere yola çıkacağı sırada karşısına çıkıp Puşkin'in eve dönmesine neden olup böylece onun daha uzaklara, Sibirya'ya sürgüne gönderilmesine engel olan tavşan için (tam da Aralık 2000'de, Dekabristler ayaklanmasının 175. yılında) Mihaylovski köyüne dikilen ve bir de tamamen benim projem olan tavşan anıtı ve Lev Tolstoy'un evden ka

* Türkçe çevirisi: Sabri Gürses, İstanbul: YKY, 2015; 2018.

çışının yüzüncü yılında (2010), yazarın *Hacı Murat*'ın ilk sayfasında harika şekilde anlattığı tasarımın aklına geldiği yere dikilen Hacı Murat Taşı (son eserim). Bana üslupçu ve entelektüel, dil üzerinde çok çalışın ve çok bilmiş biri demelerini sevmiyorum.

Benim bütün kuşağım gibi, ben de “aklıma” gelenlerle doluyum, ama seyrek, spontan ve kesin yazarım, zar zor bir iki sözcük düzeltirim sayfada. Yani benim temizlerim aslında karalamadır.

Esine, ilk sözden son söze dek metnin birliğine inanıyorum. Ben sözün üzerinde çalışmıyorum, söz benim üzerinde çalışıyor.

“Eser olmamış olan değil, var olan şeydir.” Bu tanımı seviyorum.

Dört eşimden dört çocuğum var, farklı dönemlerde doğdular (Hruşçov'dan Gorbaçov'a), ve beş torunum var. Bu eserler benden sonra tamamlanmamış kalacak.

İlk iki eşim ünlü yazarlar oldular – İnga Pekeviç ve Olga Şamborant.

Yazabileceğim her şeyi yazdım. Fakat tezgâhta bir kitap daha var: *Otocoğrafya* – farklı düşünce tarzları hakkında. Ve de piyes hayal ediyorum (benim aklıma yatmayan bir tür). Çağdaşlarım arasında otorite saydığım kimse olmadı.

Hep kıskançlığımı övgüye, övgüyü dostluğa çevirmeye çalıştım ve çağdaşlarımı birbirine dost kılmaya çalıştım.

Bilinçaltı düzeyinde olan bir şeydi bu. Durgunluk zamanındaysa bunu bilerek yapmaya çalıştım.

Bireyler birleşmesi gereken proleterler değildir, ama derebeyi olmaları da gerekmez. Kıskançlık ve rekabet kökteş sözcüklerdir. Bizde sadece dostluk kazandı.

2012, Sankt-Petersburg

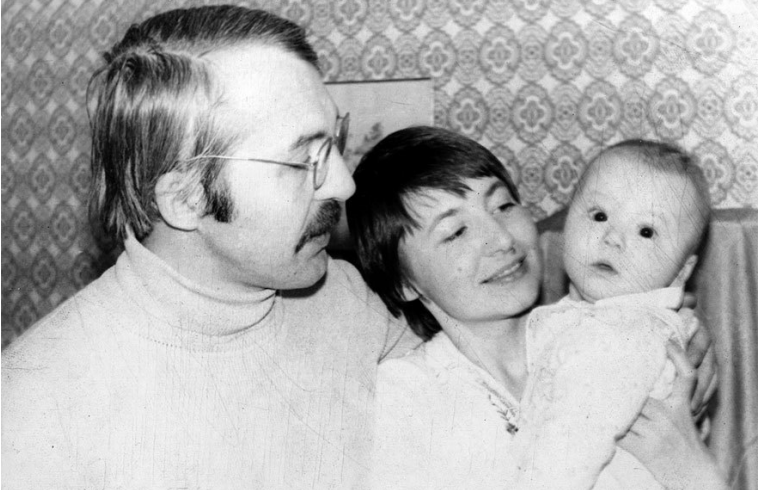
Bitov savařtan hemen sonra annesi avukat Olga Alekseyevna Kadrova'yla.

1962 yılında, Madencilik Enstitüsü'nden mezun olduktan hemen sonra.

İnga Pekeviç ve Bitov kızları Anna'yla, 1965-66.

Bitov, Olga Şamborant ve oğulları İvan, 1977.

Bitov Alfabeti

*Solomon Volkov**

Andrey Bitov: Adıyla soyadı bile ona yararlı. İyi bir lakap olduğundan herkesin aklında kalıyor. Ama hayır, bir lakap değil bu – Piter’de amcasıyla, besteci Boris Leonidoviç Bitov’la tanışmıştım, bir eski zaman beyefendisiydi. Üstelik kısaltması da hoş: A. B. Hemen akla iki A. B. geliyor – Aleksandr Blok ve Bitov’unkine çok benzer bir Petersburg romanının yazarı Andrey Belıy (lakabı bu, asıl adı Boris Bugayev’di).

Bitov şöyle diyor: “Petersburg’u bir kitap gibi okuduk. Onu ezbere biliyorum.” Onu bu şehrin yetiştirdiğinde ısrar eder hep: “Şehirde öylesine gezersin ve bu başlı başına bir edebiyat dersi oluverir.”

Cesur Vladimir Toporov “Petersburg metni” diye bir kavram ortaya atmıştı: Bu, Petersburg hakkındaki eserlerin, hep beraber onun mitolojisini, tarihteki imgesini oluşturan eserlerin toplamı. Rasgele bir Rus’a onların isimlerini sorun. Elbette, Puşkin’in *Bakır Atlı*’sıyla başlar, sonra

* Çağımızın en renkli Rus kültür tarihçilerinden biri ve müzikolog. Sovyetlerdeki yaşama koşullarının güçleşmesi sonucunda, özellikle 1950 ve 1970’lerde yaşanan Yahudi göç dalgasının ikincisiyle New York’a taşınmış, gazetecilik yapmış, Rus muhalif yazarların dış dünyayla bağlantı noktalarından biri olmuştur. Şair Brodski, müzisyen Şostakoviç gibi 20. yüzyıl sanatçılarından birçoğuyla bizzat tanışması, sohbet etmesi önemli tanıklıklar sağlamıştır. Bitov’la da onun New York seyahatinde tanışmıştır. Bu yazı, *Portret pozdney imperii. Andrey Bitov* [Geç İmparatorluğun Portresi. Andrey Bitov] (Moskova: AST, 2020, s. 57-60) başlıklı derleme kitapta yayımlanmıştır.

Gogol, Dostoyevski, Blok'un bilinen bütün eserlerini sıralar. Sonrası malumatfuruşluğa bağlıdır, ama çoğu Bely'in Petersburg'unu, Vaginov'un romanlarını, Mandelştam ve Ahmatova'nın eserlerini söyler. Çağdaş edebiyattan da Bitov'un *Puşkin Evi*'ni. Edebiyatta "Petersburg metnine" uzun yıllardır yapılmış tek önemli katkıdır bu.

Çok müzikal. Bitov edebiyatının benim için en önemli yanı, saklı, belirsiz müzikalliğidir. Onun en baş döndürücü niteliğidir bu – dalga ritmi. Bu kısmen Petersburg'un suyun kıyısında olmasındandır herhalde. Aleksandr Benua da Petersburg'un müzikalliğinin, atmosferinin ıslak olmasından geldiğini söylemişti.

Delirticidir bu ıslaklık! Büyük kemancı Natan Milşteyn de en iyi müzik icrasının, iyi operalardaki gibi, ıslak olması gerektiğini söylemişti. Sanki canlıymış gibi.

Bitov'un bir "Puşkinist" olması en geç 1949 yılıymış, on iki yaşında bir öğrenciyken. Şairin 150. doğum yılı kutlanıyormuş ve Andrey sınıfta yapacağı sunuma hazırlanırken bütün eserlerini baştan sona okumuş. Rusya'da Puşkin'le ilgilenen bir uzman ordusu vardır. Ele geçirdikleri toprakları kıskançlıkla korurlar; tarafsızca içeri girmek neredeyse imkânsızdır (Aslında, bunu zamanında Tsvetayeva ile Ahmatova başarmıştı.) Bitov kendi Puşkinbilimini başlattı – şairin hâlâ muammalı kalan yanlarına dair yarı ciddi, yarı alaycı yorumlarla: "Bu vakte dek bizde dikkatle ele alınmamıştır."

Vodkallı bira. Rus kültürü için tipik bir patlayıcı karışım: Entelektüel-berduş. Bitov'un edebi maskelerinden biridir bu. Bir Petersburg efsanesine göre, gençken Bitov ciddi ciddi içermiş, alkolikler koğuşundan çıkmazmış (Rus koşullarında çok zor bir tecrübe.)

Sert bir kış (1941-42). Leningrad'da yaşadığı korkunç kuşatmanın kışı. O sırada dört yaşında olan Bitov'un hatırladığı ilk kuşatma. "Bombalar düşüyordu, her taraf cesetle kaplıydı – bu korkunç gelmiyordu, ama açlık – başka bir şeydi." Yarım metre karın altında buzla kaplı donmuş evde sabah işe gitmeye hazırlanan annesi çocukları için piyanonun üstüne kurumuş ekmek kabuğu bırakıyordu, "Bunu sadece öğlen yiyin," diyordu. "Biz de ölesiye üşümüştük, ama disiplinli Petersburg çocukları olarak pencerenin başına toplaşıyorduk, ama saat 12 olmadan dokunmuyorduk ekmeğe."

Zoşçenko. Edebiyat araştırmacıları Bitov'dan bahsederken genellikle Nabokov, Proust, Joyce adlarını anar. Ama ben Zoşçenko'yu da ekleyeceğim, hiç görmediği halde yakın sayardı onu Bitov: "Ona karşı bedeli ödenmemiş bir suç hissedirdim hep." Zoşçenko hayattayken düzgün, hep zarif bir insandı (eski bir Çarlık subayı). Onu alkolikler koğuşunda görmeye imkân yoktu. Ama Rus lümpenini anlar ve ona acırdı. Rus edebiyatında Bitov'un takip ettiği çok eski bir gelenektir bu.

İmparatorluk daha Hruşçov yıllarında çatırdamaya başladı. Bitov bunu ilk hissedenlerden oldu ve bu büyük ülkede bolca ve hırsıyla gezdi, onun bazı yerlerinin yakında yurtdışı olacağından korkuyordu. Ama dağılma süreci çeyrek asır sürdü. Bu sırada Bitov birkaç kitap çıkarmayı başardı, bu kitaplar Sovyet entelijansiyası için imparatorluk gezi rehberleri oldu. Onların şimdi, Rus nesrinin seyahat türündeki klasikleri olduğu anlaşılıyor. Ermenistan'ı da, Gürcistan'ı da, birçok Rus "Bitov'dan" keşfetti. O sırada çarpıcı bir şey daha oldu: kendi ülkelerine Bitov sayesinde yeni bir gözle bakabilen Ermeni ve Gürcülerle karşılaştım ben.

Yoşkar-Ola. Sanırım, Rusya’da Bitov’un gitmediği biricik yer budur. Yoksa yanılıyor muyum?

Knyaz Vladimir Odoyevski. Adı pek anılmasa da Bitov’un edebi öncülerinden biri olduğu bellidir. Puşkin’in dostu, harika bir şekilde müzikle uğraşmış, seçkin bir felsefi nesir kaleme almıştır. Belinski, Odoyevski için Rus Faust’u dedi – doğruyu ebediyen arayan bir kuşkuçu.

Bitov’un yüzü. Rusya’dayken arkadaş değildik, ama altmışlı yetmişli yılların fotoğraflarında yüzü maskeye benziyor. O dönemin bir hatıra yazarı Bitov’un bu pozunu “Genç bir klasiğe layık, dalgın bir dikkat” diye tasvir ediyor. Bir başkası da Bitov’u şöyle görmüş: “Solgun ve büyüleyici bir yücelik haline dalgın.” Ama bu da abartı olmuş! Fakat her abartıda bir doğruluk payı vardır.

Fotoğrafını çok çektiler Bitov’un. Merhum Sergey Dovlatov, New York’ta Marianna Volkova’nın çektiği Bitov fotoportresine bakarken şöyle demişti: “Bitov bütün fotoğraflarda Bitov gibi, ama bunda Dostoyevski’nin bir kahramanı sanki!” Marianna’nın objektifinin yakalamayı başardığı o Bitov’a has içe kapanıklığı, uzaklığı kastediyordu.

Savunmasızlık, yaralanabilirlik –İngilizcede buna “vulnerability” diyorlar– yaş aldıkça daha da yerleşti Bitov’un yüzüne. Kibirden trajik bir şeye dönüştü. Özellikle de şu yan yan, çaresiz bakışa sığındığında.

Kendi kitapları için kaygılanır, onlara özenle ve dikkatle bakar Bitov. Açıkçası bu benim çok hoşuma gider. Konu Bitov’un kendi yapıtını özellikle sevmesi değil. Onları tanıdığım başka yazarlardan daha çok sevmiyor. Ama mesela, Brodski’ye bakalım. O edebiyat tarihindeki yerini kavramıştı, ama yine de kitaplarına benim anlamadığım bir tiksintiyle bakardı. Bitmiş ürün haline gelir gelmez uzak-

Marianna Volkova'nın objektifinden Bitov eşi Natalya Gerasimova ve oğulları Georgi'yle, New York, 90'ların sonu.